

Settari, Olga

Zámek Jánský Vrch a město Javorník v minulosti : příspěvek k hudební topografii Slezska

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. H, Řada hudebněvědná. 1992-1993, vol. 41-42, iss. H27-28, pp. [45]-53

ISBN 80-210-0819-9

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/111987>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

OLGA SETTARI

ZÁMEK JÁNSKÝ VRCH A MĚSTO JAVORNÍK V MINULOSTI

PŘÍSPĚVĚK K HUDEBNÍ TOPOGRAFII SLEZSKA

Tento příspěvek navazuje na dřívější výzkum hudební historie Moravy, který autorka prováděla před více než dvaceti pěti lety a shrnula jej do monografické práce o topografii hudby na Moravě.¹ V rámci takto pojatého výzkumu bylo jeho nedílnou součástí i studium slezské hudební historie v jejích jednotlivých vývojových fázích se zřetelem k hlavním typům hudebních aktivit v historicky daných centrech i lokalitách tohoto územního celku. Z tohoto pohledu pak v období 18. století zřetelně vystoupil do popředí význam zámku Jánského Vrchu a přilehlého města Javorníku v jesenickém regionu, a to nejen pro rozvoj místní zámecké hudební kultury, ale i pro utváření nových forem hudebních aktivit v širším okolí, navazujících na měnící se ekonomické, politické i kulturní podmínky Jesenicka.

Jánský Vrch i Javorník patřily v 18. století mezi nejvýznamnější hudební střediska ve Slezsku, která svou hudební aktivitou a čilými styky s okolním prostředím celkově příznivě ovlivnila hudební vývoj ve Slezsku ve druhé polovině 18. století. Největší podíl na tomto dění měl bezesporu hudební skladatel Karel Ditters z Dittersdorfu (1739-1799), který zde prožil plných dvacet pět let své druhé poloviny života (v letech 1769-1794) ve službách biskupa Filipa Gotharda Schaffgotsche (1716 až 1795). I když se Dittersovo umělecké působení na zámku Jánský Vrch může jevit na první pohled spíše jevem výjimečným a ojedinělým, nebylo nicméně bez souvislosti s předchozí hudební tradicí Jesenicka. Zejména činnost piaristické koleje v Bílé Vodě, vzdálené od Javorníku jen několik kilometrů (kolej byla založena v r. 1727 spolu s piaristickým gymnáziem, prvním v celém tehdejší Slezsku, hrabětem Arnoštem Jakubem z Lichtenštejna) připravila za působení fulneckého rodáka, řádového skladatele P. Antonína Brossmanna (1731-1798) uváděním divadelních her, oratorií a oper půdu pro rozmach hudebního dění.²

¹ Olga Settari: *K topografii české hudby*. Díl I. *Morava*. Brno 1968, 260 stran strojopis. Těž 70 hesel z oblasti hudební topografie Moravy, která měla být součástí *České hudební encyklopedie* připravované pro nakladatelství Supraphon. Vydání této publikace se dosud neuskutečnilo.

² Při budování koleje a gymnázia v Bílé Vodě se hrabě Arnošt Jakub z Lichtenštejna inspi-

Z hlediska hudebně topografického můžeme Jánský Vrch a Javorník začlenit do jesenického hudebního regionu. Dnešní Jesenicko představuje územní část bývalého nisko-otmuchovského knížectví, jehož centrem byla Nisa, druhé největší město po Vratislavi a sídelní místo biskupů. Po rozdělení Slezska a vratislavském míru v r. 1724 zůstalo Jesenicko v rámci tehdejší habsburské monarchie – připomeňme si, že vratislavským mírem ztratila panovnice Marie Terezie celé Slezsko kromě Těšínska, Opavska a Krnovska a dále Kladska.³ Tato část zahrnovala území patřící dříve soudním okresům Javorník, Frývaldov, Vidnava a Cukmantl, které do nedávné doby patřilo svou většinou administrativně k šumperskému okresu. Až do r. 1945 přetrvávalo na Jesenicku mnoho vztahů k Hornímu Slezsku, poté naopak dochází k nové orientaci na kulturní centra typu Olomouce a Opavy, což souviselo i s formováním nových mezloblastních vazeb. Jesenicko má tedy jako region pohnutou historii, neboť bylo v minulosti místem střetávání různých mocenských zájmů, zejména pruských a habsburských. Osídleno bylo ve 13. století nejdříve Slovy, pak Němci, kteří asi od 15. století etnicky ovládli kraj. První zprávy o hudebním životě v jesenickém regionu se váží ke škole ve Vidnavě (1573). Značný podnět pro hudební život kraje znamenal biskupský dvůr v Nise a hudební dění v samotném městě Javorníku podnítila činnost nedalekého piaristického gymnázia a koleje v Bílé Vodě, jak už bylo zmíněno. Od dob nejstaršího osídlení Jesenicka Slovy jím vedly komunikačně důležité spoje přes Vidnavu, Bernatice a Javorník dále do Kladska. Archeologické výzkumy kolem Otmuchova odkryly asi 25 sídlišť, tzv. hradišť z konce 12. století.⁴ Jedno z hradišť bylo odhaleno i v Javorníku nedaleko starého kostela a sloužilo patrně vzhledem ke své strategické poloze k ochraně města. Při posuzování kulturního vývoje Jesenicka je třeba citlivě zvažovat otázku tzv. pozdější kolonizace, která byla, jak dokládají někteří badatelé, společným dílem slovanských i německých osadníků.⁵ Bylo také poukazováno na to, že to, co se dříve považovalo za přínos německého prostředí, bylo kulturní hodnotou převzatou z Itálie, Francie a Nizozemí, zvláště pokud šlo o vývoj ve městech.⁶ I jesenická hudební kultura byla ve svém histo-

roval vzorem svého příbuzného, olomouckého biskupa Karla z Lichtenštejna, zakladatele piaristického gymnázia v Kroměříži. V koleji v Bílé vodě byl dobrý orchestr a operní soubor, jejich představení navštěvovalo publikum ze širokého okolí. Blíže viz Rudolf Z u b e r: *Karel Dittersdorf*. Šumperk 1970, vydal Vlastivědný ústav v Šumperku jako 11. svazek Krihovníčky severní Moravy, 23 str.

³ Srovn. Rudolf Z u b e r a kol.: *Jesenicko v období feudalismu do roku 1948*. Ostrava, Profil 1966, s. 59n.

⁴ Těmto hradištím je přisuzován slovanský původ. Srov. Rudolf Z u b e r: *Osídlení Jesenicka do počátku 15. století*. Opava, Matice Slezská 1972, s. 21, 25.

⁵ Podrobněji o tom píše Rudolf Z u b e r v cit. práci, s. 16. Mnoho podrobností pro tuto skutečnost přináší i dílo H. P l a n i t z e: *Die deutsche Stadt im Mittelalter*. Graz-Köln 1954. Srovn. též k tomu E. S e h w a r z: *Volkstumsgeschichte der Sudetenländer II. Mähren-Schlesien* (Handbuch der Sudetendeutschen Kulturgeschichte, Band 4), Mnichov 1966, s. 305-330.

⁶ Tak soudí např. německý badatel E. Schwarz, který se zabýval problémy osídlení Němců v českých zemích. Viz též cit. práci Rudolfa Zuberu s. 13 a pozn. č. 5.

rickém vývoji ovlivňována polskými, německými a částečně i francouzskými proudy, jež se na tomto území prostupovaly.

Zároveň dochází k migraci hudebníků na Jesenícku, a to ve dvou hlavních typech (pomineme-li dočasnou činnost Slezanů mimo Slezsko nebo přechodné působení cizinců ve Slezsku): je to trvalé přistěhování cizích hudebníků do jeseníckého regionu a vystěhování domácích produkčních a reprodukčních sil ze Slezska. Tuto migraci nacházíme také v Javorníku a v zámecké kapele biskupa Schaffgotsche, do níž přibylo např. několik členů českého muzikantského rodu Batků.

Město Javorník je po prvé doloženo v listinách vidnavského fojstství z konce 14. století. Obyvatelstvo tvořili převážně drobní řemeslníci a kramáři. Stavebně nejvíce povznesl Javorník i Jánský Vrch, svou oblíbenou rezidenci, biskup Jan Thurzo. Významnou stavitelskou památkou románsko-gotického slohu je kostel v Javorníku, který patří k nejstarším kostelům ve Slezsku vůbec. V r. 1549 byl Javorník povýšen na město a velmi získal objevením stříbrných rud v okolí a jejich dolováním. Jeho hospodářský vzestup byl vystřídán poklesem během třicetileté války, Javorník ztratil i stavebně svůj předchozí vzhled teprve počátkem 18. století se mohl opět pochlubit výstavnými budovami.⁷ O hudebním dění v Javorníku máme z této doby velmi málo zpráv. Koncem 16. století a počátkem 17. století se objevují doklady o lidové taneční hudbě a dvou kapelách ve městě, které ji provozovaly. Můžeme předpokládat i pěstování chrámové hudby, protože kolem r. 1730 byl javornický kůr dobře vybaven hudebními nástroji a počátkem 18. století přímo v Javorníku pracovali i dva mistrí houslaři – Ondřej Gottwald a Ondřej Gotsche.⁸ V 18. století byla společenským střediskem Javorníku místní krytá střelnice, kde pořádali javorničtí měšťané střelecké slavnosti. Po stavebních úpravách byla střelnice od r. 1783 využívána jako divadlo. Spolehlivé zprávy o místním školství chybí, víme však, že od počátku 17. století navazuje Javorník užší kontakty s Moravou a řada studentů, javornických rodáků, je zapsána na olomoucké univerzitě. Předchozí výrazná orientace na Horní Slezsko je postupně vysřídána vazbou na Moravu, a to nejen v případě města Javorníku, ale celého jeseníckého regionu. Kulturní svazky s moravským prostředím jsou zde stále čilejší, jistě také vlivem nových hospodářských a politických skutečností po rozdělení Slezska a v souvislosti s tím se ztrátou původního významu Vratislavi jako kulturního centra. Největšího rozkvětu se ovšem Javorník dočkal za biskupa Filipa Gotharda Schaffgotsche, který uprchl na zámek Jánský Vrch ze své předchozí internace v klášteře v Opolí.⁹

⁷ Podrobný popis vývoje města Javorníka najde čtenář v historicko-topografickém přehledu obcí na Jesenícku do r. 1848 v práci Rudolfa Zuberu, s. 279 n.

⁸ Jména mistrů houslařů uvádí Rudolf Z u b e r ve stati *Nástin hudebního vývoje Jesenicka*. In: *Opus musicum* 1971, č. 5/6, s. 176.

⁹ Filipa Gotharda Schaffgotsche prosadil za vratislavského biskupa pruský král Bedřich II. v r. 1747 i přes odpor papeže, který měl námítky vůči příliš světskému způsobu života mladého hraběte. Během sedmileté války se však biskup Schaffgotsch přidal na stranu Marie Terezie a tak, když král Bedřich II. nakonec ve válce zvítězil, internoval biskupa v klášteře v Opolí.

Zámek Jánský Vrch byl od 16. století rezidenčním sídlem vratislavských biskupů a za změněných politických podmínek ve slezské zemi přeložil biskup Schaffgotsch i zemskou vládu z Vidnavy do Javorníku. Tím se město Javorník stalo správním i kulturním centrem celého Jesenicka, což mělo mimořádný význam i pro jeho další hudební život. Na biskupský zámek se přestěhovala celá řada hudebníků, které sem biskup, velký přítel umění, pozval. Hlavní postavou javornického hudebního dění té doby se stal vídeňský rodák, hudební skladatel Karl Ditters, za jehož působení se Javorník postupně stal hudebním centrem Slezska prvořadého významu. Smrtí biskupa Schaffgotsche v r. 1795 a odchodem Ditterse z Javorníku v r. 1797 ztratilo město svůj předchozí význam po hudební stránce, s pádem feudalismu přišlo i o zemský soud a tím o charakter správního centra Jesenicka. Téměř současně poklesl i význam paristické koleje v Bílé Vodě, která byla dalším významným ohniskem jesenického hudebního dění.

Po odchodu Ditterse z Javorníku se zasloužil o hudební život ve městě místní regenschori a člen zámecké kapely, Čech Antonín Batka (1759-1827), který vchoval tři výborné hudebníky. Dva z nich byli jeho synové; Jan Nepomuk Batka (1795-1874) působil ve Vídni, kde se stýkal s Beethovenem, jeho bratr Evermond Batka (1797-1873) po pobytu v Jihlavě zakotvil jako premonstrát na Strahově. Byl příležitostným autorem církevních i světských skladeb. Třetím žákem Antonína Batky byl javornický rodák, pozdější vynikající houslový virtuos František Nass (1791-1829), který koncertoval zejména ve Vídni a Vratislavi. Po přesídlení Antonína Batky do Nisy nastala v předtím poměrně rušném javornickém hudebním dění delší přestávka a teprve ve čtyřicátých letech navázal na hudební tradici další javornický rodák Liberatus Geppert (1815-1881), učitel a regenschori v Javorníku. Byl i skladatelem příležitostných chrámových děl, ve své době velmi oblíbených.¹⁰ V druhé polovině 19. století vystupuje ve městě do popředí nová společenská vrstva – měšťanstvo, která se čile účastní hudebního dění, především v pěveckých spolcích. Ty byly v té době zakládány v celém jesenickém regionu, v samotném Javorníku pak v r. 1882 vznikl pěvecký spolek „Engelsbergbund”.¹¹ Městskou kapelu v Javorníku vedl Antonín Kaps z Horního Fořtu, jehož synovec Rudolf Kaps se uplatnil jako violoncellista a profesor na konzervatoři v Hamburku.

Muzikologická literatura se v nedávné době po delší přestávce opět vrátila k hudební aktivitě Karla Ditterse ve Slezsku, když byla předtím materiálově obohacena i Dittersova činnost na Jánském Vrchu ve služ-

¹⁰ Některé z Geppertových skladeb jsou uloženy v archívu v Javorníku a v kostelních archívech na Šumpersku. Srovn. Rudolf Z u b e r: *Hudební minulost Jánského Vrchu*. Šumperk 1972, nečíslováno. Vydal Vlastivědný ústav v Šumperku jako 54. číslo Vlastivědných zajímavostí.

¹¹ První pěvecký spolek na Jesenicku vznikl v r. 1849 ve Zlatých Horách, ve Vidnavě byl založen v r. 1862. Javornické pěvecké sdružení převzalo svůj název „Engelsbergbund” od jména autora tehdy oblíbených mužských sborů E. S. Engelsberga (vlastním jménem dr. Eduarda Schöna z Andělské Hory u Bruntálu). Srovn. Rudolf Z u b e r, práce cit. v pozn. č. 10).

bách biskupa Schaffgotsche.¹² Nebude jistě zapotřebí opakovat věci známé, spíše půjde o to, upozornit na některé obecnější vývojové rysy, které lze odvodit z Dittersova působení na zámku a z existence zámecké kapely. Všimněme si nejprve kapely a jejich vztahů k ostatním slezským zámeckým kapelám té doby. Činnost zámecké kapely na Jánském Vrchu za éry Karla Ditterse můžeme ohraničit zhruba léty 1769 (příchod Ditterse na zámek) až 1794 (odchod Ditterse ze zámku do města Javorník), případně r. 1795 (úmrtí biskupa Schaffgotsche a rozpuštění zámecké kapely novým biskupem Josefem Kristiánem z Hohenlohe).¹³ Téměř současně s kapelou na Jánském Vrchu byla činná i kapela v Linhartovech na zámku Sedlnických, založená v r. 1775, v níž v letech 1777-1787 působil Gottfried Rieger a zámecká kapela ve Slezských Rudolticích za hraběte Alberta Josefa z Hodic. V provozu byla také zámecká kapela a divadlo hraběte Chorinského ve Velkých Hošticích (zde byl v letech 1768-1778 kapelníkem skladatel Josef Puschmann), která právě kolem r. 1770 dosáhla svými devadesáti členy uměleckého souboru kulminačního bodu. Další kapela působila v Hošťálkovech, sídle hraběte Skrbenského. Její rozkvět spadá do 70. a 80. let 18. století. Existence zámecké kapely v Hradci u Opavy je doložena ještě před obdobím vlády Lichnovských (zal. v r. 1770). Všechny tyto kapely byly ve vzájemném styku, především prostřednictvím přirozených vazeb mezi hráči a zpěváky, skladateli a libretisty či učiteli a jejich žáky. Tak např. Gottfried Rieger z linhartovské kapely byl žákem Antonína Brossmanna v bělovodské paristické koleji, jež udržovala úzké kontakty s Jánským Vrchem (také Brossmann s Dittersem byli přátelé). Skladatelská produkce Josefa Puschmanna, dirigenta kapely ve Velkých Hošticích, byla spojena s tvorbou člena jezuitského řádu Ignáce Pintuse. Ten byl tajemníkem biskupa Schaffgotsche a libretistou skladatele Ditterse. Po umělecké stránce lze patrně kulminační bod všech zmíněných zámeckých kapel klást do poslední čtvrtiny 18. století. Ve srovnání se situací na Moravě pozorujeme tedy ve Slezsku časové zpoždění zámecké hudební kultury, které bylo dáno jednak nepříznivými politickými poměry, jednak relativně menším počtem šlechtických či zámeckých center, která mohla být potenciálními nositeli hudebního dění. Z uměleckého hlediska slezská zámecká hudební kultura nepřinesla příliš mnoho nového,

¹² Oldřich Pulker: *Karl Ditters z Dittersdorfu*. In: Hudební rozhledy 1989, č. 11, str. 515-518. Rudolf Zuber: *Karel Ditters z Dittersdorfu*. Šumperk 1970, 23 str. Vydal Vlastivědný ústav v Šumperku jako 11. svazek Knihovničky Severní Moravy. T ý ž: *Hudební minulost Jánského vrchu*. Vydal Vlastivědný ústav v Šumperku v r. 1972 jako 54. číslo Vlastivědných zajímavostí, nečíslováno. T ý ž: *Nástín hudebního vývoje Jesenicka*. In: Opus musicum 1971, č. 5/6, s. 174-179. Taintěž studie Karla B o ů e n k a a Miroslava M a l u r y o slezské hudební historii. Jiřina M r á z k o v á: *Hudební kultura ve slezském regionu od XVI. do počátku XIX. století*. Brno 1974, diplomní práce FF.

¹³ Na sklonku života biskup Schaffgotsch v r. 1794 vypověděl Karla Ditterse ze svých služeb. Podstatnou měrou k tomu přispěly intriky některých Dittersových zámeckých kolegů i samotné majetkové spekulace Ditterse. Nový biskup Josef Kristián Hohenlohe (1795-1817) dokonce Ditterse jako nehodného důvěry propustil a penzionoval, zámeckou kapelu pak rozpustil.

spíše přejímala slohové podněty odjinud a v místním prostředí je modifikovala.¹⁴ V operní a oratorní oblasti dominovala vídeňská a neapolská tvorba, se kterou mohla v té době čestně soupeřit domácí slezská hudební produkce jedině díky dílům Karla Ditterse a částečně Josefa Puschmanna. Celková kulturní orientace slezských zámeckých center na Vídeň je stále intenzivnější a opět ji musíme vidět v širších souvislostech. Jak už bylo uvedeno, po rozdělení Slezska v r. 1742 ztratila Vratislav význam kulturního centra pro část rakouského Slezska, která se stále více upíná k Vídni. V případě zámecké kapely na Jánském Vrchu je tato vazba umocňována souvislými a intenzivními styky Ditterse jako vídeňského rodáka s jeho městem, jeho uměleckými cestami do Vídně a jeho styky s vídeňskou větví české hudební emigrace. Ditters měl ovšem kontakty nejen s Vídni, ale i s Prahou, Brnem či Vratislaví, seznamoval jesenický region s novými skladbami Haydna a Mozarta a zprostředkoval tak spojení Jánského Vrchu i Javorníku s novými hudebními proudy z oblastí vídeňského klasicismu.¹⁵ Svou skladatelskou i dirigentskou činností vytvořil Ditters ze zámku Jánský Vrch, původně lokality bez většího významu pro slezské dění, hudební centrum mimořádné intenzity. Domníváme se, že právě v tom tkví hlavní přínos jeho pětadvacetileté činnosti na Jánském Vrchu, neboť svou uměleckou aktivitou pozvedl zámek i město Javorník na úroveň, která mohla být vzorem pro ostatní slezské zámecké lokality té doby. Připomeňme alespoň pro ilustraci, že kapela na Jánském Vrchu byla natolik disciplinovaná a dobře sehraná, že koncertovala i tehdy, když byl Ditters mimo zámek na svých uměleckých cestách.¹⁶ Karel Ditters pečlivě vybíral nové členy kapely tak, aby splňovali jeho umělecké představy a byli schopni interpretačně zvládnout i jeho vlastní díla. Převážnou část zámeckého orchestru tvořili čeští hudebníci, zejména z hudebního rodu Batků z Prahy, bratři Václav a František Červenkové z Brna a další.¹⁷ S hudebním životem na zámku za působení Karla Ditterse jsou také spjata jména skladatelů, kteří byli Dittersovými žáky: F. W. Bonora (1775-1825) a V. Müller (1759-1835), jeden z nejúspěšnějších autorů singspielů. Významné bylo také krátké působení koncertního mistra a skladatele Franze Götze (1755-1801), který odtud odešel do služeb olomouckého biskupa a poté zakotvil v Brně jako dirigent divadelního orchestru.

¹⁴ Tak soudí Karel Boženek ve studii *Slezská hudební centra 18. století*. In: *Opus musicum* 1971, č. 5/6, s. 140.

¹⁵ Některé Dittersovy opery, např. opera *Lékař a lékárník*, měly ve své době dokonce větší úspěch než Mozartovy opery. Císař Josef II. cenil Ditterse výš než Mozarta. Dittersovy skladby se tiskly ve Vídni, Berlíně, Nise, Paříži i Londýně. Ještě dlouho po jeho smrti byly některé skladby na repertoáru hudebních souborů v českém prostředí i ve střední Evropě. Podrobněji k tomu viz studii Oldřicha Pulkraby: *Karl Ditters z Dittersdorfu*. In: *Hudební revue* 1989, č. 11, s. 515.

¹⁶ O tom píše Lothar Redlinger ve studii *Carl von Dittersdorf als Opernkomponist*. In: *Studien zur Musikwissenschaft* 1914, s. 215.

¹⁷ O nejnovější soupis hudebníků působících v Javorníku a zámecké kapele se pokusila ve své diplomní práci na filozofické fakultě v Brně Jiřina Mrázková: *Hudební kultura ve slezském regionu od XVI. do počátku XIX. století*. Brno 1974, str. XXXV n.

Činnost zámecké kapely na Jánském Vrchu zanikla biskupovou smrtí a odchodem Ditterse; tím zanikly i hlavní předpoklady pro trvalou hudební a divadelní aktivitu na zámku. Hudba se přesunula do města Javorníku do budovy místního střeleckého spolku. Již předtím, od r. 1785, kdy byla uvalena státní správa na příliš zadlužené biskupské panství, dostala šlechta, úředníci a měšťané Javorníku příležitost pokračovat v zámecké tradici na poněkud jiné úrovni a za jiných podmínek, i když biskup ještě menšími částkami na provoz kapely přispíval. Z těchto společenských vrstev pocházeli noví hráči a zpěváci, takže původní zámecký charakter kapely se měnil postupně na měšťanský umělecký spolek.¹⁸ Také Karl Ditters, sám příslušník aristokracie, nereprezentoval jen svou třídu, ale jeho hudební díla odrážela i životní styl a smýšlení středních vrstev – nově nastupujícího měšťanstva, pro něž psal mj. i své singsplely. A Dittersovi žáci, podobně jako Brossmannovi žáci z koleje v Bílé Vodě, se podíleli na budování hudební kultury ve městech. Vidíme tedy, že docházelo k proměnám funkcí hudby i jejích nositelů v regionu a že to byla právě města, která se začala projevovat jako ohniska dalšího vývoje hudby v rámci jesenického regionu. Výše naznačená historie Jánského Vrchu i Javorníku může být i podnětem k hledání odpovědi na otázku, jakou funkci měla lokalita (ať už to byl klášter, zámek, kolej, osada či ves) v tomto regionu a za jakých podmínek mohla přerůst v hudební centrum. Materiál z hudebně topografického výzkumu Moravy a Slezska ukazuje, že lokality a centra byly v minulosti spíše proměnlivými veličinami: místo, které bylo dříve hudebním centrem, nabylo posléze charakteru lokality a naopak, neboť zde docházelo k prolínání různých kulturních proudů, z něhož se odvíjel i celý další hudební vývoj v regionu. V novější době bývá obvykle pojem hudebního centra vymezován z hudebně topografického hlediska s ohledem na intenzitu a rozvětvenost hudební činnosti, kterou toto centrum působilo na ostatní lokality, ale také nepřímo se zřetelem na kulturní a společenské aspekty, hospodářskou základnu či počet obyvatelstva apod. Je nutno si ovšem uvědomit, že takové vymezení hudebního centra neplatí tím více, čím hlouběji sledujeme historii zkoumaného regionu. Hudební centra nemusela být dříve v souladu se správně ekonomickými a jinými celky, ale spíše byla místy, kde se výrazně uplatňoval vliv hudebních institucí nebo jednotlivců – nadprůměrných hudebních osobností. Taková místa pak značně ovlivňovala hudební dění svého okolí, vysílala často impulsy i na větší vzdálenost nebo je zpětně odtud přijímala – vídeňským hudebním centrem značně prostorově vzdáleným byl např. Javorník za doby Karla Ditterse ovlivněn více a významněji než nesrovnatelně bližší Opavou nebo Vratislaví. Role Jánského Vrchu jako hudebního centra minulosti byla podmíněna i uměleckou profesionalitou Ditterse a mecenášstvím biskupa Schaffgotsche, který štědrě podporoval hudební dění na zámku a samotného Ditterse obklopoval řadou poct i hmotných výhod.¹⁹ Nástupce

¹⁸ Srovn. Oldřich Pulker, cit. studie s. 516.

¹⁹ Dittersovi byl např. udělen řád rytíře zlaté ostruhy (tentýž, který dostal Gluck a později

biskupa Schaffgotsche neměl o vydržování zámecké kapely zájem, takže Dittersova tradice dožívala postupně ve městě Javorníku. Vidíme tedy, že smrtí mecenáše nebo ochabnutím jeho zájmu o hudbu či odchodem výrazné umělecké osobnosti z kapely končí obvykle doba vzestupu zámecké hudební kultury v dané lokalitě a dochází k jejímu útlumu, ne-li přímo k zániku (s podobnou situací se ostatně setkáváme i v některých moravských zámeckých kapelách).

Pokusili jsme se nastínit některé okolnosti, které přispěly k tomu, že se zámek Jánský Vrch stal na přechodnou dobu vyspělým hudebním centrem Slezska v 18. století. Hudební historie zámku i města nám umožňuje zároveň zobecnit některé předchozí poznatky. Poznali jsme, že první hudební centra té doby měla charakter církevních, šlechtických nebo zámeckých míst, žila ve znamení čilého hudebního ruchu a udržovala mnohdy i zahraniční styky. V dalším vývojovém období ustupuje zámecká hudební kultura ve Slezsku městské hudbě divadelní a koncertní, jejímž nositelem se stává nová společenská vrstva – měšťanstvo. Pěvecké spolky jsou také výrazem nové orientace měšťanstva a řemeslnictva, která postupně vyústila až v profesionalizaci a institucionalizaci hudebního dění v regionech. V Javorníku zámecká hudební kultura dožívá a přerůstá v městskou divadelní hudbu ještě za Dittersova života. Javorničtí měšťané se tehdy ujali správy kapely, operní soubor byl doplněn o zpěváky z řad místní honorace a představení byla hrána v adaptované místní stělnici, nikoli již na zámku. To vše ukazuje i na posun ve společenském fungování hudby. Hudební historie zámku Jánský Vrch a města Javorníku je dokladem toho, jak určitý hudební fenomén fungoval jako nedílná součást historicky daného prostoru, jako součást kulturního dění určité lokality či centra, aby posléze v důsledku neustálé proměny společenského fungování hudby postupně vymizel ve prospěch jiných forem hudebních aktivit vázaných na tu společenskou vrstvu, která začínala (v případě Javorníku již za života skladatele Karla Ditterse) ovlivňovat směr dobového společenského vývoje.

THE CHATEAU JÁNSKÝ VRCH AND THE TOWN JAVORNÍK IN THE PAST Contribution to the music history of Silesia

In the past the author of the study carried out a research on the music history of Moravia and Silesia, which was included in her synthetic work about the topography of music. Within the framework of such a research, the author payed attention also to the main centers of the music life in Silesia in the past. In the 18th century rapidly increased the significance of the chateau of Javorník and of the near-by town of Jánský Vrch in Silesia (both of the above-mentioned towns are situated in the region of Jeseník) not only

Mozart), byl povýšen do šlechtického stavu – von Dittersdorf, byla mu přidělena správa hejtmanství apod.

for the development of the local chateau music culture, but also for the development of music activities in the wide surroundings. The chateau of Jánský Vrch belonged (according to the research) to the most significant music centers in Silesia, whose music activities and contacts with even distant towns (such as Prague, Vienna, Wrocław) substantially influenced the development of music in Silesia at the time. The person who deserved well of this development was the music composer Karl Ditters von Dittersdorf (1739-1799), who spent 25 years of his life at the chateau of Jánský Vrch in Silesia (during the years 1769-1794) in the service of bishop Filip Gothard Schaffgotsch. Karl Ditters conducted the chateau music band, composed his works, he travelled to Vienna to keep up music activities and friendship with the representatives of the Czech music in Vienna. He performed new works of Haydn and Mozart at the chateau of Jánský Vrch and surroundings. He also achieved great success thanks to his operas comique composed for a new social class – the bourgeoisie. Ditters was an artistic personality who substantially influenced the activities at the chateau of Jánský Vrch. After he left the chateau, the activity of the music orchestra slowly disappeared. Later the music center moved to the town of Javorník and acquired quite a different character in connection with the development of middle-class music.

